

MAŁOPOLSKA

Szlak Architektury Drewnianej

msi **IT**

Małopolski
System
Informacji
Turystycznej

MAŁOPOLSKA

Stolica regionu: Kraków

Większe miasta: Tarnów, Nowy Sącz, Oświęcim

Powierzchnia: 15 190 km² (ok. 5% powierzchni Polski)

Liczba mieszkańców: 3,28 mln osób

(ok. 8% ludności Polski)

Krajobraz:

- najwyższy szczyt – Rysy: 2499 m n.p.m.
- góry – Tatry, Beskidy, Pieniny, Gorce
- pogórza – Pogórze Karpackie
- wyżyny – Wyżyna Krakowsko-Częstochowska
- niziny – dolina Wisły
- główne rzeki – Wisła, Dunajec, Poprad, Raba, Skawa, Biała
- zbiorniki wodne – Czorszyński, Rożnowski, Czchowski, Dobczycki, Klimkówka
- najwyższej położone, najczystsze jeziora – Morskie Oko, Czarny Staw, jeziora Doliny Pięciu Stawów Polskich
- największa i najgłębsza jaskinia – Jaskinia Wielka Śnieżna: ponad 22 km korytarzy, 824 m głębokości

Wydawca

Departament Turystyki, Sportu i Promocji
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego,
Zespół ds. Regionalnego Systemu Informacji Turystycznej
ul. Basztowa 22, 31-156 Kraków
msit@malopolska.mw.gov.pl
www.visitmalopolska.pl

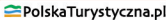
Tekst

Iwona Baturó

Zdjęcia

K. Bańkowski, P. Dębski, P. Drożdżik, P. Fabijański, J. Feiglewicz, S. Gacek, J. Gawron, J. Gorlach,
I. Grzybek-Dulak, A. Klimkowski, P. Mierniczak, J. Mysiński, Ł. Olszewski, P. Witosławski, M.
Zaręba, D. Zaród, archiwum UMWM

Realizacja wydawnicza

Amistad Sp. z o.o. – Program

ul. Stolarska 13/7, 31-043 Kraków

tel./faks: + 48 12 4229922

biuro@polskaturystyczna.pl, www.polskaturystyczna.pl

Kierownictwo produkcji: Agnieszka Błaszczak, Małgorzata Czopik

Koordynacja projektu: Katarzyna Thor

Koncepcja wydawnicza: Anna Niedźwieńska – kierownik projektu MSIT

Redakcja: Aurelia Hołubowska

Korekta: Agnieszka Szmuc

Projekt okładki, koncepcja graficzna: PART SA

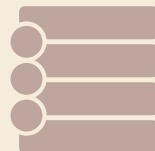
Wykonanie map: Wydawnictwo kartograficzne Daunpol sp. z o.o.

Skład, przygotowanie do druku: Michał Tincel

Kraków 2010, ISBN 978-83-61355-94-6

Autorzy i wydawcy publikacji starali się, aby jej tekst był rzetelny, nie mogą jednak wziąć odpowiedzialności za ewentualne zmiany, zaistniałe po terminie opracowywania materiałów do wydawnictwa.

Materiały przygotowywane na dzień: 29 października 2010 r.

Ministranci przed kościołem w Paczółtowicach, fot. M. Zaręba

Spis treści

Rozdział I. Kraków i okolice	5
Rozdział II. Tarnów i okolice	11
Rozdział III. Okolice Nowego Sącza i Gorlic	17
Rozdział IV. Orawa, Podhale, Spisz i Pieniny	25

Urokliwe kościółki, wysmukłe cerkwie, wspaniałe dwory, eleganckie wille i proste, ale jakże malownicze chaty... Wszystko z drewna. Takie właśnie niepowtarzalne obiekty pozwala zobaczyć Szlak Architektury Drewnianej. W województwie małopolskim szlak ten liczy ponad 1500 km i obejmuje 250 różnorodnych budowli i zespołów zabudowy. Wśród nich do najbardziej znanych należą oczywiście te wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO – kościoły w Binarowej, Dębnie Podhalańskim, Lipnicy Murowanej i Sękowej. Ale to tylko małe kawałki z listy niezwykle cennych obiektów znajdujących się na małopolskim szlaku. Trzeba bowiem pamiętać, że zabytkowa architektura drewniana, nieodłączny element polskiego krajobrazu, najlepiej zachowała się właśnie w Małopolsce. Pięknie też stapia się z tułtejszym otoczeniem – zielonymi dolinami, malowniczymi pagórkami i wyniosłymi górskimi szczytami.

Wszystkie obiekty na Szlaku Architektury Drewnianej są oznakowane tablicami, a dojazd do nich wskazują znaki drogowe. Od maja do września w ramach projektu „Otwarty Szlak Architektury Drewnianej” niektóre kościoły i cerkwie są udostępniane zwiedzającym. To niepowtarzalna okazja, by zobaczyć to, co zwykle bywa nieosiągalne.

Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie, fot. M. Żareba

Drewniane budownictwo w Małopolsce

W dawnej Polsce drewno, łatwe w obróbce i powszechnie dostępne, było podstawowym materiałem budowlanym. Do stawiania chałup i budynków gospodarczych używano drewna gorszego gatunku, a wiejscy cieśle nie zawsze też przykładali się do pracy, dlatego żywotność takich obiektów nie była długa. Inaczej postępowano przy budowie Domów Bożych: na materiał wybierano zdrowe, okazałe drzewa, które po ścięciu dokładnie okorowywano, porządnie suszono i starannie okantowywano. Stawianiem obiektów sakralnych zajmowali się głównie zawodowi cieśle miejscy, zrzeszeni w warsztatach specjalizujących się w tej dziedzinie. W dużej mierze dzięki pracy ich rąk starodawne małopolskie kościółki są tak zachwycające.

W budownictwie na terenie Małopolski przeważały obiekty o **konstrukcji zrębowej** (wieńcowej) – bale układano jeden na drugim, tworząc tzw. zręby, i scalano w narożnikach różnymi łączeniami ciesielskimi. Nawet w późniejszych wiekach do łączenia drewna nie używano gwoździ, a jedynie dokładnie dopasowywano sąsiadujące ze sobą elementy. Czasem, by wzmocnić konstrukcję, używano drewnianych kołków. Budowle często **zdobiono**, m.in. motywami solarnymi i różnego rodzaju rytymi lub malowanymi ornamentami roślinnymi.

Kościół

Najbardziej spektakularne drewniane obiekty to wiekowe kościoły i cerkwie. Pierwotne drewniane świątynie na ziemiach polskich nie zachowały się do naszych czasów. Przyjmuje się jednak, że pierwsze takie obiekty były niewielkie, jednoprzestrzenne. Z nich, wraz ze zmianą potrzeb liturgicznych, rozwinął się średniowieczny wiejski kościółek. Był orientowany i składał się z kwadratowej nawy oraz węższego, również kwadratowego prezbiterium, nakrytych oddzielnymi dachami. Nie miał wieży ani żadnych przybudówek. Typowy **gotycki wzorzec drewnianej świątyni** wykształcił się na obszarze Małopolski w XV w. Wzorzec ten powtarzano później w dziesiątkach realizacji aż po XVIII stulecie. Na interesującym nas obszarze zachowało się jednak tylko kilka drewnianych XV-wiecznych obiektów sakralnych, m.in. w Krakowie-Mogile i Dębnie Podhalańskim; dużo więcej, bo kilkadziesiąt kościółków, sięga swoją historią wieku XVI.

Czym charakteryzował się gotycki drewniany kościół w Małopolsce? W odróżnieniu od wcześniejszych obiektów oba człony budowli, nawę i prezbiterium, nakrywał wspólny, jednolity dach. Stabilizowało to konstrukcję budynku i zwiększało jej trwałość. Sylwetka dachu była stroma, budynek wysmukły,

pojawiał się detal ciesielski (widoczny w formie wykrojów wejść i okien oraz profilowaniu i fazowaniu belek) oraz dość bogaty repertuar form zdobniczych. Perfekcja ówczesnych budowniczych do dziś budzi zachwyt. Modrzewiowe lub jodłowe bierwiona były dokładnie dopasowane, tworząc lite ściany. Początkowo nie pokrywano ich żadnym materiałem osłonowym, dopiero później pojawiło się ocieplenie w postaci gontów, a jeszcze później – deskowanie. Niewielkie okna wycinano tylko w ścianach południowych, a do wnętrza kościoła prowadziły zawsze dwa wejścia: główne, w zachodniej ścianie nawy, i boczne, w środku jej ściany południowej.

Kościół wciąż nie posiadał wieży (a przynajmniej nie zachowały się takie przykłady), o sakralnym przeznaczeniu budynku informowała sygnaturka na dachu. Dzwony umieszczano w wolno stojących dzwonicach. Pierwsze znane wieże przybudowane do korpusu kościoła pochodzą dopiero z przełomu XVI i XVII w. Miały one charakterystyczny kształt – pochyle ściany, nadwieszone izbice dzwonowe i ostrostłupowe helmy. Kościoły obiegały natomiast soboty, czyli podcienia. Ten charakterystyczny element, wpływający na malowniczość bryły świątyni i mocno osadzający ją w ziemi, wykształcił się z zadaszeń i miał chronić podmurówkę przed zawilgoceniem. Około XVII w. soboty zaczęły pełnić dodatkową rolę: prowizorycznego schronienia dla ludzi, zwłaszcza pielgrzymów przybywających do kościółków położonych w ustronnych miejscach. Kościół otaczano ogrodzeniem, a przykościelny teren był miejscem pochówków. Ogrodzenia drewniane szybko zastąpiono bardziej trwałymi – murywanymi z kamienia łupanego. Często zadaszono je gontami. Wokół świątyni zawsze też rosły drzewa. Chroniły budowlę od wiatrów i uderzeń piorunów, dziś natomiast stanowią dodatkowy charakterystyczny akcent budownictwa sakralnego.

Zewnętrzny wygląd gotyckich kościołów, przede wszystkim proporcje bryły, nie zmienił się w kolejnych wiekach. Zmieniające się prądy artystyczne zaznaczały swe piętno prawie wyłącznie w wystroju wnętrza. Widocznym zewnętrznym objawem nowych stylów były jednak baniaste helmy wież, typowe dla baroku, czy dostawiane kaplice o charakterze barokowym lub klasycystycznym.

Łemkowskie cerkwie

Południowe części powiatu nowosądeckiego i gorlickiego wyróżniają malowniczo wpisane w krajobraz łemkowskie cerkwie. Podobnie jak kościoły katolickie, wznoszono je w starannie wybranych miejscach, przeważnie na niewielkich wyniesieniach, i otaczano wieńcem drzew. Do końca XVIII w. cerkwie budowano wyłącznie z drewna, na zrąb. Wykorzystywano do tego celu drzewa iglaste, warto

Kopuły cerkwi w Kwiatoniu, fot. P. Mierniczak

jednak zaznaczyć, że żadnej cerkwi nie wzniesiono w jakości z najtrwalszego i najbardziej szlachetnego gatunku – modrzewia. Wykonywano z niego tylko te elementy, które musiały być odporne na wilgoć. Pierwotnie do budowli prowadziło tylko jedno wejście: od zachodu, a otwory okienne, podobnie jak w kościółkach katolickich, umieszczano jedynie w południowych ścianach.

Konstrukcja **typowej, najbardziej charakterystycznej cerkwi łemkowskiej** oparta była na zasadzie trójdzielności. Świątynię tworzyły zbliżone do kwadratu pomieszczenia: prezbiterium, szersza od niego nawa i babiniec. Ten ostatni, w którym gromadziły się podczas nabożeństw kobiety, był najczęściej schowany pod wieżą. Nawę i prezbiterium przykrywały charakterystyczne namiotowe, często uskokowo łamane dachy (na płaszczyźnie dachu powstają odpowiednio jeden, dwa lub trzy pionowe uskoki). Były one kryte gontem, w późniejszych czasach zastępowanym jednak tańszą i trwalszą blachą. Kopuły dachów wieńczyły baniaste helmy z pozornymi latarniami (nadbudówkami w formie wieżyczki, które w odróżnieniu od latarni rzeczywistej nie doświetlały budowli). Nad tymi ostatnimi zwykle umieszczano jeszcze cebulkę oraz zawsze kutą stalowy krzyż. Elementem wyróżniającym cerkwie łemkowskie była dominująca nad całą bryłą wieża z dzwonami. Jej zwieńczenie powtarzało zwykle schemat zwieńczenia dachów. Ściany cerkiewne i wieżowe z początku podbijano gontem, później zastępowanym szalunkiem. Cerkwie były też niegdyś bogato i barwnie malowane. Pokrywanie farbą zewnętrznych ścian oprócz walorów estetycznych miało znaczenie praktyczne, chroniło je bowiem przed szybkim niszczeniem. Jednak dziś o tym, że łemkowskie cerkwie były prawdziwie kolorowymi świątyniami, nic już prawie nie przypomina.

Leksykon wybranych pojęć architektonicznych

arkada	łuk wsparty na dwóch kolumnach
belka tęczowa	pozioma, ozdobna belka pomiędzy nawą główną a prezbiterium, na której umieszcza się krucyfiks oraz figury świętych
cerkiew trójdzielna	cerkiew o układzie podłużnym, składająca się z trzech części: babińca (przedsionka), nawy i prezbiterium; w przypadku cerkwi zachodniołemkowskich babińców jest zazwyczaj częściowo lub całkowicie ujęty przez wieżę
dach łamany	dach, w którym połacie podzielone są na dwie lub więcej kondygnacji, oddzielonych od siebie załamaniem, uskokiem, ścianką lub gzymsem
dach mansardowy	rodzaj dachu łamanego, którego dolne połacie mają większy kąt nachylenia od połaci górnych
dach namiotowy (inaczej: brogowy)	dach składający się z kilku trójkątnych połaci stykających się w najwyższym punkcie dachu
deskowanie (inaczej: szalowanie)	warstwa desek stanowiąca pokrycie ściany budynku
elewacja	zewnątrzna ściana budynku wraz z występującymi na niej elementami architektonicznymi i dekoracyjnymi
facjata	pomieszczenie mieszkalne w przestrzeni strychowej, którego ściany, przenikając przez połacie dachu, formują nadbudowę nad gzymsem wieńczącym budynek; facjata kryta jest osobnym daszkiem
gont	przeznaczona do krycia dachów drewniana deseczka o przekroju klina, z wpustem wyżłobionym wzdłuż szerszej krawędzi
izbica	najwyższa, nadwieszona kondygnacja wieży; pięterko dzwonowe
konstrukcja zrębowa (inaczej: wieńcowa)	konstrukcja ścian wznoszonych z bali drewnianych układanych jeden na drugim i połączonych w narożnikach różnymi łączeniami ciesielskimi
latarnia	nadbudówka w formie wieżyczki, wieńcząca dach lub kopułę, mająca wiele okien; jej zadaniem było doświetlenie wnętrza budynku światłem dziennym
latarnia pozorna	w odróżnieniu od latarni rzeczywistej nie doświetlała wnętrza budynku
nawa	część kościoła między prezbiterium a kruchtą (w cerkwiach między prezbiterium a babińcem), przeznaczona dla wiernych
okap	dolna krawędź połaci dachowej, wystająca poza zewnętrzne ściany budynku
podcień (inaczej: podcienie)	otwarte, zewnętrzne pomieszczenie w przyziemiu budynku, wzdłuż jego elewacji, ograniczone słupami, filarami lub kolumnami
połacie dachowa	zewnątrzna powierzchnia pokrycia dachu
portal	1. ozdobne architektoniczno-rzeźbiarskie obramowanie otworu drzwiowego; 2. drzwi lub brama mające takie obramowanie
prezbiterium	część świątyni chrześcijańskiej przeznaczona dla duchowieństwa i mieszcząca ołtarz główny
soboty	parterowe podcienia
sygnatorka	niewielka wieżyczka usytuowana na dachu kościoła, mieszcząca mały dzwon, nazywany również sygnaturką
szczyt	1. zwieńczenie elewacji budynku, najczęściej w kształcie trójkąta lub półkola; 2. trójkątna ściana między połaciami dachu dwuspadowego
wykus	część budynku kryta osobnym daszkiem, występująca z lica ściany na zewnątrz na pewnej wysokości nad ziemią

Kraków i okolice

Konstrukcja zrębowa, fot. arch. UMWM

W okolicach Krakowa Szlak Architektury Drewnianej obejmuje ponad 50 zabytkowych obiektów. Przede wszystkim są to stojące w niewielkich miejscowościach urokliwe, drewniane kościółki. Od maja do września niektóre z tych zwykle zamkniętych budowli udostępnia się zwiedzającym (zwykle: pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00). Na omawianym terenie są to kościółki w Barwałdzie Dolnym, Krakowie-Mogile, Łapanowie, Mętkowie, Osieku, Paczółtowicach, Polanice Wielkiej, Raclawicach, Więclawicach Starych, Woli Radziszowskiej i Woźnikach. W regionie można też zobaczyć dwa interesujące skanseny: Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie oraz Skansen Budownictwa Ludowego w Dobczycach. Kilka miejscowości słynie z dobrze zachowanych zespołów architektury drewnianej. Perłą jest oczywiście Lanckorona ze swoją XIX-wieczną małomiasteczkową zabudową. Pozostałości zabudowy drewnianej przetrwały też w Alwerni, a urokliwe domy uzdrowiskowe – w Ojcowie. W kilku miejscowościach regionu zobaczyć można piękne drewniane dworki, na przykład w Miechowie, Goszycach czy Woli Zręczycy. Interesującymi obiektami może się również poszczycić sam Kraków.

www.visitmalopolska.pl

Kościół w Krakowie-Mogile, fot. P. Drożdżik

Kościół

Kraków-Mogila, kościół św. Bartłomieja

Kościółek w Krakowie-Mogile pamięta 1466 r. Tym samym jest jednym z najstarszych zachowanych w Małopolsce. Przetrawił nawet nazwisko budowniczego – był nim królewski cieśla Maciej Mączka (mówi o tym napis wyryty na południowym portalu kościoła). Wysmukła budowla jest bezwieżowa, a stojąca tuż obok drewniana dzwonnica z kopolastym hełmem (wchodzi się przez nią na teren kościelny) ma późniejszą, XVIII-wieczną metrykę. W XVIII stuleciu do kościoła dostawiono też kaplice boczne i piętrową zakrystię, zmieniając nieco prosty, właściwy średniowieczu korpus. Ciekawe jest wnętrze kościoła – trójnawowe, co jest rzadkością wśród znanych gotyckich drewnianych kościołów Małopolski. Wyposażenie i polichromia we wnętrzu są wprawdzie XVIII-wieczne, ale z czasów powstania kościołka zachowały się ostrołukowe arkady międzynawowe i rzeźbiony portal.

i **Kościół św. Bartłomieja**, ul. Klasztorna 11, Kraków, ☎ +48 12 6442331, 6446992; 🕒 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏰

Opactwo Cystersów w Krakowie-Mogile, jeden z najstarszych krakowskich kompleksów sakralnych, którego początki sięgają 1225 r. Renesansowy lamus przy dworze w Branicach z ekspozycją Muzeum Archeologicznego w Krakowie, poświęconą prehistorycznemu garmcarstwu.

Kościół NMP w Paczółtowicach, fot. M. Zaręba

Paczółtowice, kościół Nawiedzenia NMP

Urokliwy jodłowy kościół w Paczółtowicach zbudowany w 1510 r. Jego charakterystyczna masywna wieża jest późniejsza, zapewne XVII-wieczna, na co wskazuje cebulasty barokowy hełm. Wnętrze zdobią polichromie: w większości XIX-wieczne, jedynie na północnej ścianie prezbiterium i nawy zachowały się fragmenty XVII-wiecznych malowideł. Cenny ołtarz główny (1604) zawiera gotycki obraz Matki Boskiej Paczółtowskiej otoczony lokalnym kultem. Wśród zabytkowego wyposażenia znajdują się m.in. krucyfiks i chrzcielnica z brązu oraz olbrzymi lichtarz pod paschał. Ten ostatni, podobnie jak kilka epitafiów wmurowanych w kościelne ogrodzenie, wykonano z czarnego dębnickiego marmuru.

i **Kościół Nawiedzenia NMP**, Paczółtowice 14, ☎ +48 12 2829091; 🕒 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏰

Dolinki Krakowskie, będące idealnym miejscem na spacer. Klasztor Karmelitów w Czernej wzniesiony w XVII w.; do jego założenia należą również ruiny Mostu Diabelskiego. Kościół w Raclawicach z XVI w., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej.

Kaplica Na Wodzie w Ojcowie, fot. M. Zaręba

Ojców, kaplica Na Wodzie

Kaplica św. Józefa Rzemieślnika (Robotnika), jak brzmi oficjalna nazwa kaplicy Na Wodzie, powstała w 1901 r. z przebudowanych łaźniek zdrojowych (Ojców na przełomie XIX i XX w. był znaną miejscowością uzdrowiskową i letniskową). Ponieważ car Mikołaj II wydał zarządzenie zabraniające stawiania obiektów sakralnych na ziemi ojcowskiej, zakaz sprytnie ominięto, posadawiając budynek „na wodzie”. Tak przynajmniej tradycja tłumaczy nietypowe usytuowanie kapliczki. Zgrabną konstrukcję na planie krzyża, oszalowaną jasnymi deskami, utrzymują nad potokiem pale osadzone w dnie. Dach kaplicy zdobi wysmukła ażurowa wieżyczka zwieńczona krzyżem. W skromnym jasnym wnętrzu ujmująco wyglądają zwłaszcza ołtarze, które kształtem nawiązują do szczytów wiejskich chat.

i **Kaplica Na Wodzie**, Ojców, ☎ +48 600450334; 🕒 wejście do kaplicy podczas mszy (pt. 17.00, nd. 8.00, 10.30 i 18.00) i uroczystości.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏰

Grota Łokietka, do której prowadzi czarny szlak z Ojcowia, oraz znajdująca się w pobliżu jaskinia Ciemna (obie udostępnione do zwiedzania).

Maczuga Herkulesa, czyli słynny ostaniec wapienny o nietypowym kształcie.

Ojców z zabytkową architekturą uzdrowiskową i ruinami średniowiecznej warowni.

Zamek w Pieskowej Skale – renesansowa rezydencja pałacowa z XVI w., zwana również „Perłą Jury”.

Kościół św. Andrzeja, fot. M. Zaręba

Osiek, kościół św. Andrzeja

Wysmukła, harmonijna bryła osieckiego kościoła cmentarnego, otoczona 500-letnimi dębami, będącymi pomnikami przyrody, robi niezwykle miłe wrażenie. Świątynia pochodzi z XVI w., prawdopodobnie zbudowano ją w latach 1538–49. Wieża jest późniejsza, XVII-wieczna, podobnie jak soboty (podcienia), które datuje się na XVIII w. Warto zajrzeć do środka świątyni – na stropach i ścianach zachowały się fragmenty malowideł z XVI, XVII i XVIII w., a pośród cennego wyposażenia wyróżnia się rokokowa ambona w kształcie łodzi Piotrowej.

i **Kościół św. Andrzeja**, Osiek, ☎ +48 33 8458217, 8458451; 🕒 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏰

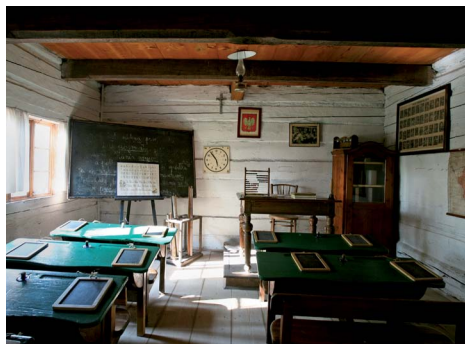
Kościółki na Szlaku Architektury Drewnianej, m.in. w Polance Wielkiej, Jawiszowicach, Głębowicach i Nidku.

Lanckorona z drewnianą zabudową i rynkiem tworzącym niepowtarzalny klimat (zob. s. 9).

Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygłezowie, gdzie podziwiać można zabytki architektury drewnianej, m.in. zabudowę małomiasteczkową, wiejską oraz budownictwo sakralne.

Skansen w Dobczycach, fot. arch. UMWM

Wygiełzów, Nadwiślański Park Etnograficzny, fot. arch. UMWM

Skanseny

Dobczyce, Skansen Budownictwa Ludowego
Dobczycki skansen, choć niewielki, jest niezmiernie ciekawy. W kilku zabytkowych XIX-wiecznych drewnianych budynkach urządzone interesujące wystawy, obrazujące lokalne zwyczaje i tradycje. W domu pogrzebowym wystawiono przedmioty związane z dawnymi obrzędami funeralnymi, w karczmie znalazła się ekspozycja poświęcona etnografii regionu (zwyczaje, stroje, sprzęty) i izba cechów przybliżająca tutejsze rzemiosła (m.in. kuśnierstwo, szewstwo, garncarstwo), w kurniku natomiast zgromadzono narzędzia rolnicze oraz gospodarskie. Wielkie zainteresowanie wzbudza wozownia, w której stoją nie tylko różne rodzaje wozów, ale też różnorodne sanie i narzędzia rolnicze. Ze skansenu, usytuowanego na zielonym Wzgórzu Zamkowym, można przejść do ruin dobczyckiego zamku, który udostępniono do zwiedzania w ramach jednego biletu.

i Skansen Budownictwa Ludowego, Stare Miasto, Dobczyce, ☎ +48 12 2711455; 🕒 IV i X wt.–nd. 10.00–16.00, V–VI i IX wt.–pt. 10.00–16.00, sb. i nd. 10.00–18.00, VII–VIII wt.–pt. 10.00–18.00, sb. i nd. 10.00–20.00; 🎫 6 zł, ulg. 4 zł.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏡

Dwór w Woli Zręczyckiej (zob. s. 9), znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej.

Kościółki w Gruszowie, Łapanowie, Krzesławicach i Raciechowicach, znajdujące się na Szlaku Architektury Drewnianej.

Wygiełzów, Nadwiślański Park Etnograficzny
Zabudowania skansenu przybliżają tradycję i kulturę mieszkających niegdyś na tych terenach Krakowiaków Zachodnich. Oprócz ciekawych, pięknie zrekonstruowanych przykładów budownictwa wiejskiego i małomiasteczkowego znalazły się tu także wspaniałe XVII-wieczny kościół z Ryczowa, w którym nadal odbywają się nabożeństwa, oraz malowniczy XVIII-wieczny dwór z Drogini. W sumie, w skansenie wśród zieleni stoi 25 cennych budynków i obiektów gospodarczo-rzemieśniczych (nie licząc małej architektury). Zagrody chłopskie z oryginalnym wyposażeniem są otoczone sadami i ogródkami kwiatowymi, a zespół małomiasteczkowy tworzy enklawę nawiązującą charakterem do niegdysiejszych rynków. Na doskonale regionalne jądro zaprasza karczma działająca w jednym z zabytkowych domów. Na terenie parku etnograficznego odbywa się wiele imprez popularyzujących lokalne tradycje. Wielką zaletą skansenu jest też jego położenie – u stóp wzgórza Lipowiec, na którym wznoszą się malownicze ruiny średniowiecznego zamku, które również można zwiedzać.

i Nadwiślański Park Etnograficzny, ul. Podzamcze 1, Wygiełzów, ☎ +48 32 6228749; 🕒 IV–IX codz. 8.00–18.00, X–III codz. 8.00–15.00; 🎫 8 zł, ulg. 5 zł, rodzinny 21 zł.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏡

Bobrek z zespołem pałacowym otoczonym rozległym parkiem oraz z ładnym drewnianym spichlerzem folwarcznym

Kościół w Mętłowie, znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej; w środku zachowało się piękne późnobarokowe wyposażenie.

Rynek w Lanckoronie, fot. P. Dębski

Zabudowa drewniana

Lanckorona, rynek

Lanckorona, w której zachowała się XIX-wieczna małomiasteczkowa zabudowa, to miejsce niezapomniane. Parterowe, drewniane domy otaczają rozległy, pochyły Rynek, centrum miejscowości od czasów lokacji (XIV w.), oraz wychodzące z niego ulice. Większość budynków powstała po pożarze z 1869 r., który strawił prawie całe dawne miasteczko. Domy stoją szczytami do Rynku bądź ulic, a ich charakterystyczne strome dachy mają szeroko wysunięte okapy, które od frontu tworzą malownicze niby-podcienia. Okapy osłaniają też wąskie przejścia między budynkami, tzw. miedzuchy. W jednym z domów przy Rynku, szczęśliwym trafem ocalałym z pożaru, mieści się Izba Regionalna prezentująca eksponaty związane z codziennym życiem dawnych mieszkańców tych terenów.

i Izba Regionalna, Rynek 133, Lanckorona, ☎ +48 33 8763567; 🕒 V–IX śr. 10.00–16.00, sb. 10.00–18.00, nd. 12.00–18.00; 🎫 5 zł, ulg. 3 zł.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏡

Dwór w Stryszowie, mieszczący muzeum prezentujące wystroj XIX-wiecznej siedziby szlacheckiej.

Ruiny gotyckiego zamku na Górze Lanckorońskiej, wokół której biegnie kilka tras spacerowych.

Sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej, wpisane na listę UNESCO.

Dwór Bella Vita, fot. J. Górlach

Wola Zręczycza, dwór Bella Vita

Usytuowany pośród lasów i łąk Pogórza Wielickiego, dwór Bella Vita ma niepowtarzalną atmosferę. Wzniesiony w XIX w. i częściowo przebudowany w latach 30. XX w., zachował czar dawnych rezydencji. Mansardowy czerwony dach, ściany z modrzewiowych bali i kamienny fundament przywołują archetyp ziemiańskiego dworu. To jeden z nielicznych tak dobrze zachowanych zabytków dworskiej architektury drewnianej. Warto wejść do środka budynku – działa w nim galeria sztuki i prezentująca ciekawe wystawy. Zorganizowano tu też salon urządzone meblami z epoki. W „Pięknym Życiu”, jak można przetłumaczyć nazwę dworu, mieści się również hotel i restauracja, a od wiosny do jesieni funkcjonuje przy nich letni ogródek, gdzie w cieniu drzew podaje się kawę i coś do jedzenia.

i Dwór Bella Vita, Wola Zręczycza, ☎ +48 12 2889490, 604539185; 🕒 restauracja codz. 13.00–20.00, galeria codz. 10.00–20.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏡

Kościół w Gdowie z XIV w., z pięknym rokokowym wyposażeniem.
Kościół w Łapanowie z 1529 r., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej, z kamienną gotycką chrzcielnicą z XVI w., ozdobioną polichromią z 1843 r.

Kościół św. Trójcy na Terlikówce w Tarnobrzegu, fot. D. Zaród

Tarnobrzeg i okolice

Wnętrze kościoła św. Leonarda, fot. S. Gacek

W okolicach Tarnobrzegu zachowało się blisko 40 wartych obejrzenia zabytkowych obiektów, które znalazły się na Szlaku Architektury Drewnianej. Do najciekawszych i najbardziej znanych należy niewątpliwie kościół św. Leonarda w Lipnicy Murowanej, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO. Pomiędzy Rabą a Wisłoką przetrwało również wiele innych urokliwych świątyń. Niektóre warto polecić szczególnie, bo od maja do września w określone dni (zwykle: czw. 12.00–16.00, pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00) otwierane są dla zwiedzających. Są to kościółki w miejscowościach: Chronów, Gosprzydowa, Iwkowa, Rajbrot, Skrzyszów, Sobolów, Tymowa i Zawada. Także w Tarnobrzegu, stolicy regionu, turyści mogą podziwiać dwa piękne obiekty sakralne. W regionie zachowały się również zabytkowe dwory przekształcone w muzea, na przykład w Dołędze, czy kompleksy zabudowy drewnianej. Wśród tych ostatnich wyróżnia się tzw. Malowana Wieś, czyli Zalipie.

www.visitmalopolska.pl

Kościół NMP Wniebowziętej na Burku, fot. K. Bańkowski

Ratusz na rynku w Tarnowie, fot. Ł. Olszewski

Kościóły

Tarnów, kościół NMP Wniebowziętej na Burku

Ta jedna z najstarszych drewnianych świątyń Małopolski została zbudowana w 1458 r. Masywna, kwadratowa wieża ma jednak dużo późniejszą metrykę, sięgającą początku XX w. Kształtna gotycka bryła skrywa wewnątrz zdobione ładną polichromią. Strop pokrywają malowidła wykonane w międzywojniu, na północnej ścianie prezbiterium zachowały się jednak fragmenty wcześniejszych, XVI- oraz XVII-wiecznych polichromii o motywach roślinnych. W ołtarzu głównym znajduje się XVI-wieczny, słynący wśród okolicznych mieszkańców łaskami wizerunek Matki Boskiej z Dzieciątkiem, zwane Szkaplerzną.

i **Kościół na Burku**, ul. Najświętszej Panny Marii 1, Tarnów, ☎ +48 14 6213175; 🕒 V–IX czw. 12.00–16.00, pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Tarnów, miasto nazywane „perłą renesansu”; szczególnie piękna jest starówka z gotycko-renesansowym ratuszem i renesansowymi kamienicami oraz XV-wieczna katedra z niezwykle cennym zespołem nagrobków. **Kościół w Skrzyszowie** z 1517 r., o konstrukcji zrębowej, z bogatym wyposażeniem z XV–XIX w., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej. **Zamek w Dębnie**, rezydencja obronna z XV w., w której obecnie mieści się muzeum.

Tarnów, kościół Świętej Trójcy na Terlikówce

Dokładna data wzniesienia kościołka na Terlikówce nie jest znana, wiadomo jednak, że stało się to w 2. poł. XVI w. Niewiele brakowało, by w XIX w. kościół został zburzony, groził bowiem zawaleniem. Szczęśliwie udało się go uratować, o czym przypomina napis na belce tęczowej: *Król cum plebe pia labentes corrogit aedes* („Król [ówczesny proboszcz katedry tarnowskiej] z pobożnym ludem dźwiga upadającą świątynię”). Dziś kryta gontem, szalowana świątynia prezentuje się wspaniale. Malowniczości dodaje jej barokowa wieża zwieńczona baniastym hełmem. Pięknie wygląda też skromne bielone wnętrze, z płaskim stropem zdobionym XX-wieczną niebieską polichromią.

i **Kościół na Terlikówce**, ul. Tuchowska 5, Tarnów, ☎ +48 14 6268885; 🕒 V–IX czw. 12.00–16.00, pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00.

Palmy w Lipnicy Murowanej, fot. D. Zaród

Kościół św. Leonarda, fot. J. Gawron

Lipnica Murowana, kościół św. Leonarda

Lipnicki kościółek jest jednym z najstarszych zabytków Małopolski. Będąc jedną z najstarszych i najlepiej zachowanych drewnianych budowli sakralnych w województwie, został w 2003 r. wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Świątynia powstała pod koniec XV w., choć tutejsza tradycja łączy ją z rokiem 1141, kiedy na miejscu gontyny (pogańskiej świątyni) miał stanąć właśnie drewniany kościółek. Dziś niewielka, zwarta bryła kościoła malowniczo wpisuje się w okolicę. Strzegą jej potężne drzewa, wokół których przetrwały cmentarne mogiły. Kościół dotrwał do naszych czasów w stanie prawie niezmiennym. W XVII w. otoczono go jedynie sobotami (parterowymi podcieniami), a w XIX w. dodano portal zachodni. Niezwykłe wrażenie robi wnętrze pokryte od podłogi po sufit polichromią ornamentalną i figuralną z różnych okresów. Najstarsza dekoracja – stropów w prezbiterium (koniec XV w.)

i w nawie (XVI w.) – została wykonana za pomocą specjalnych szablonów, zwanych patronami. Malowidła na ścianach prezbiterium pochodzą z XVII w., a w nawie z XVIII. Do niedawna wnętrze zdobiły trzy niezwykle cenne gotyckie ołtarze (z XV i XVI w.), które jednak zostały skradzione. Kiedy udało się je odzyskać, umieszczono je w Muzeum Diecezjalnym w Tarnowie, w kościele natomiast znalazły się ich kopie. Ciekawostką jest XVII-wieczny instrument – pozytyw szkatulny (skrzynkowy instrument organowy) – na którym latem grywane są koncerty.

i **Kościół św. Leonarda**, Lipnica Murowana 39, ☎ +48 14 6852601, 698641445; 🕒 zwiedzanie tylko z przewodnikiem: V–VI i IX–X pn.–sb. 9.00–17.00, nd. i święta 13.00–17.00, VII–VIII pn.–sb. 9.00–18.00, nd. i święta 13.00–17.00; 🎫 3 zł, ulg. 2 zł.

Lipnickie palmy

Co roku w Niedzielę Palmową na lipnickim rynku odbywa się **konkurs na najwyższą i najpiękniejszą palmę**. Tyczki z jodłowego drewna owinięte pędami wikliny tutejsze kobiety przystrajają kolorowymi wstążkami, kwiatami z bibuły i baziami. Poświęcone palmy, które niekiedy osiągają nawet 30 m długości, mają chronić od chorób i zapewniać urodzaj. Misternie dzieła po zakończeniu konkursu ustawiane są na rynku i zbiorą go przez kilka kolejnych tygodni.

Kościół św. Urszuli, fot. arch. UMWM

Gosprzydowa, kościół św. Urszuli

Gosprzydowskiemu kościółkowi z bali modrzewiowych trudno odmówić wdzięku. Pochodząc z końca XVII w., jest jednym z nielicznych przykładów drewnianych świątyń wybudowanych w stylu barokowym. Nakrywa go wysoki, podbity gontem dach. Warto skorzystać z okazji i zajrzeć do wnętrza świątyni, które zdobi XIX-wieczna polichromia (w kaplicy – XX-wieczna). Wśród wyposażenia, głównie barokowego, wyróżnia się kamienna gotycka chrzcielnica (XV w.). W ołtarzu głównym znajduje się cudowny wizerunek Matki Boskiej z Dzieciątkiem, zwanej przez okolicznych mieszkańców Pocięszycielką Umierających.

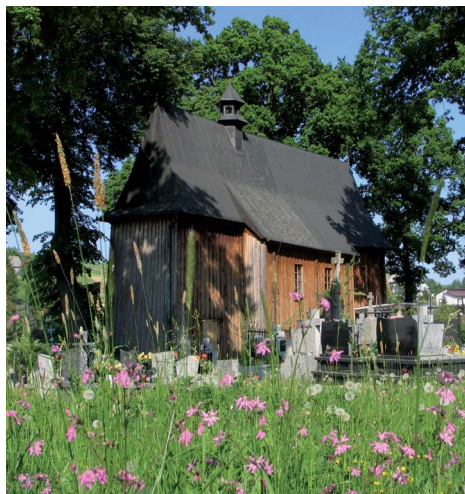
i **Kościół św. Urszuli**, Gosprzydowa, ☎ +48 14 6648202; 🕒 V–IX czw. 12.00–16.00, pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏰

Kościół w Chronowie z 1685 r., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej, ozdobiony wewnątrz piękną polichromią z 1930 r.

Biesiadki, kościół z 1661 r., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej, oraz drewniana zabudowa wsi z okresu międzywojennego.

Nowy Wiśnicz, zamek rodów magnackich (Kmitów i Lubomirskich) w typie palazzo in fortezza oraz dwór Koryznówka z muzeum biograficznym Jana Matejki.

Kościół Nawiedzenia NMP, fot. arch. UMWM

Iwkowa, kościół Nawiedzenia NMP

Pełny prostoty cmentarny kościółek w Iwkowej jest jednym z najstarszych drewnianych obiektów w Małopolsce. Zbudowany pod koniec XV w. (dokładna data nie jest znana), otoczony nagrobkami i ocieniony drzewami wygląda niezwykle urokliwie. Niewielka budowla kryje ładne wnętrza: ściany zdobi późnorenesansowa polichromia figuralna (1619), w oknie prezbiterium znajduje się gotycki witraż (kopia, XV-wieczny oryginał przeniesiono do Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie), a w nawie zachowały się dwa wyjątkowej urody XV-wieczne portale zwieńczone wyciętymi w trójliście lukami. Na belce tęczywej można zobaczyć rzeźby grupy Ukrzyżowania z XIV i XV w.

i **Kościół Nawiedzenia NMP**, Iwkowa, ☎ +48 14 6844327; 🕒 V–IX czw. 12.00–16.00, pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏰

W Iwkowej warto spróbować lokalnych dań ze śliwkami – okolica znana jest z uprawy i suszenia tych owoców. Można również przejść się tu Szlakiem Suszonej Śliwki.

Czchów, z gotyckim kościołem, pozostałościami XIII-wiecznego zamku oraz zabytkową zabudową rynku.

Kościół w Tymowej z 1764 r., z późnobarokowym wyposażeniem z XVIII w., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej.

Zamek Tropsztyn w Wytrzysszcze, warownia rycerska z XIV w., usytuowana na malowniczym wzgórzu nad Jeziorem Czchowskim.

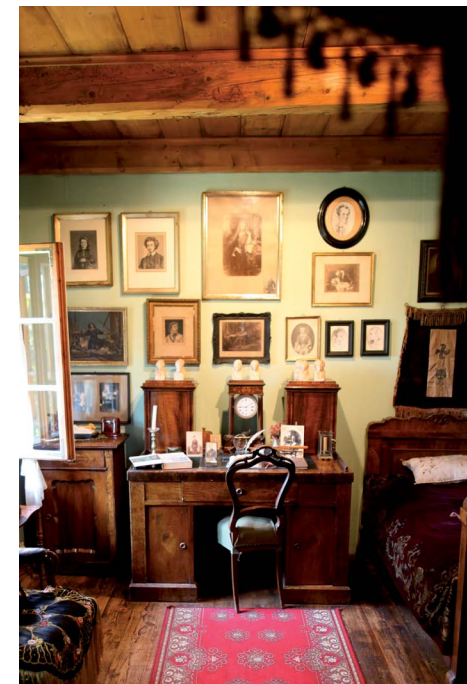
Dwór w Dołędze, fot. D. Zaród

Zabudowa drewniana

Dołęga, dwór

Dołęgowski dwór pozwala przenieść się w świat XIX-wiecznego ziemiaństwa. Na zewnątrz białe ściany pięknie kontrastują z brązem gontu, wewnątrz zaś meble i wyposażenie przypominają o niegdysiejszych mieszkańcach rezydencji i czasach im współczesnych (są tu m.in. pamiątki związane z powstaniem styczniowym). Modrzewiowy dwór stanął w 1845 r. Na przełomie XIX i XX w. gościli w nim m.in. Stanisław Wyspiański i Adam Asnyk. Kilka obrazów tego pierwszego wystawiono we wnętrzu.

i **Dwór w Dołędze**, Dołęga 10, ☎ +48 14 6715414; 🕒 V–IX wt.–pt. 9.00–15.00, sb. i nd. 10.00–16.00, X–IV wt.–pt. 9.00–15.00, sb. i nd. 10.00–14.00; 🎫 4 zł, ulg. 2 zł.

Koryznówka, Nowy Wiśnicz, fot. M. Zaręba

Nowy Wiśnicz, Koryznówka

Niewielki dworek, zwany Koryznówką, został wzniesiony w połowie XIX w. Mieści się w nim muzeum biograficzne Jana Matejki. Leonard Serafiński, do którego należał dom, był bliskim przyjacielem i szwagrem malarza. W Wiśniczu powstały liczne rysunki Matejki, które prezentuje muzeum, zaś sam dworek wraz z wyposażeniem przetrwał do naszych czasów w prawie niezmiennym stanie.

i **Muzeum Pamiątek po Janie Matejce**, Stary Wiśnicz 148, ☎ +48 14 6128347; 🕒 wt.–sb. 10.00–14.00, nd. 11.00–15.00; 🎫 5 zł, grupowy 3 zł.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏰

Zamek w Nowym Wiśniczu w typie palazzo in fortezza, niegdyś należący do rodów magnackich (Kmitów i Lubomirskich), dziś odrestaurowany i udostępniony do zwiedzania.

Zalipie, fot. D. Zaród

Zalipiński wzór, fot. D. Zaród

Zalipie, malowane zagrody

Malowana Wieś, jak zwie się Zalipie, słynie z niecodziennych zdobień drewnianych domów. Ściany budynków mieszkalnych oraz pomieszczeń gospodarczych, studni, płotów, a nawet psich bud tutejsze gospodynie-artystki pokrywają bajecznie kolorowymi kwiecistymi wzorami i ornamentami. Zwyczaj dekorowania zagród kulturuje się w Zalipiu od końca XIX w. We wsi znajduje się kilkanaście malowanych chat. Spacer zapewnia moc atrakcji, każda z zagród ma bowiem swój własny styl.

Najsłynniejszą tutejszą artystką była Felicja Curyłowa, której zagroda pozostaje niezwykle, wspaniałym przykładem zalipińskiego zdobnictwa. Dziś jej domostwo ma charakter muzealny i można je zwiedzać.

Co roku w pierwszy weekend po Bożym Ciele odbywa się w Zalipiu konkurs Malowana Chata, podczas którego wybiera się m.in. najpiękniej zdobioną zagrodę.

i **Zagroda Felicji Curyłowej**, Zalipie 135, ☎ +48 14 6411912; 🕒 wt.–nd. 10.00–16.00; 🎫 3 zł, ulg. 2 zł.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Dąbrowa Tarnowska, kościół z 1771 r. z pięknym wyposażeniem z końca XVII w., znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej, oraz **synagoga** z mieszczącym się w niej Muzeum Judaistycznym.

Wierchosławice, Muzeum Wincentego Witosa

Na muzeum składają się dwa obiekty: dom, w którym Witos urodził się i spędził dzieciństwo, oraz gospodarstwo, które wybudował dla siebie na początku XX w. Dom rodziny, zwany starym domem, pochodzi z 1814 r., ma ściany obrzucone gliną i dach kryty słomą. Zgromadzono w nim stare przedmioty i urządzenia gospodarcze. W tzw. nowej zagrodzie można natomiast zobaczyć m.in. oryginalny gabinet przywódcy ruchu ludowego, wystawę fotograficzną dokumentującą jego życie i działalność oraz ekspozycję historycznych sztandarów ludowych.

i **Muzeum Wincentego Witosa**, Wierchosławice 698, ☎ +48 14 6797040; 🕒 IV–X wt.–pt. 8.00–15.30, sb. i nd. 10.00–15.00, XI–III wt.–pt. 8.00–15.30, nd. 10.00–15.00; 🎫 4 zł, ulg. 2 zł.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Wojnicz, pałac rodziny Dąbskich z XIX w. oraz znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej kościół z XVI w., gdzie w ołtarzu głównym podziwiać można fragment tryptyku z ok. 1560 r.

Okolice Nowego Sącza i Gorlic

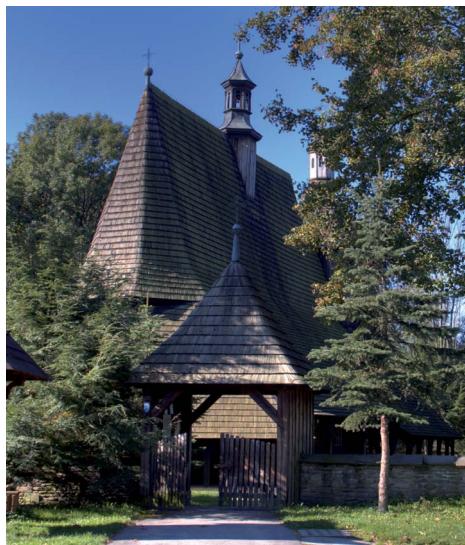
Detal w kościele w Sękowej, fot. J. Mysiński

Okolice Nowego Sącza i Gorlic to niezwykle malowniczy region, który zachwyca zabytkami kultury materialnej. Na Szlaku Architektury Drewnianej znalazło się tu ponad 100 obiektów. Z licznych wiekowych kościołów dwa – w Binarowej oraz w Sękowej – mają rangę światową i umieszczone zostały na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO. Ale specyfiką krainy są łemkowskie cerkwie (dziś często użytkowane przez katolików). Ich charakterystyczne sylwetki (zob. s. 3), estetycznie wpisane w krajobraz, robią ogromne wrażenie. Niektóre z tych zwykle zamkniętych obiektów od maja do września są otwierane dla zwiedzających (zwykle: pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00). Na opisywanym terenie są to cerkwie w miejscowościach: Bartne, Bielanka, Binczarowa, Brunary, Czarna, Kwiatów, Łosie, Nowica, Owczary, Powroźnik, Skwirtne, Szczawne, Uście Gorlickie, Wojkowa, Wysowa-Zdrój i Złockie. Inną atrakcją regionu są skanseny. Prym wiedzie tu wspaniały Sądecki Park Etnograficzny, ale interesujące są też placówki w Stróżach i w Szymbarku. Niepowtarzalną atmosferą odznacza się Krynica-Zdrój, w której zachowały się piękne XIX-wieczne wille uzdrowskowe.

www.visitmalopolska.pl

Ambona w kościele św. Michała Archanioła, fot. P. Witosławski

Kościół św. Filipa i Jakuba Apostołów, fot. J. Mysiński

Andrzejówka, fot. J. Gorlach
Ropica Górna, fot. P. Mierniczak

Cerkiew w Bartnie, fot. J. Mysiński

Kościół

Binarowa, kościół św. Michała Archanioła

Binarowski kościół o dachach i ścianach pobitych gontem wzniesiono ok. 1500 r. Jego masywna, mocno zwężająca się ku górze wieża jest o wiek późniejsza, podobnie jak soboty. Niezatarłe wrażenie pozostawia wnętrze kościoła, szczególnie pokryte malowidłami. Polichromia stropu pochodzi z początku XVI w., ścian z XVII. Najcenniejszymi elementami wyposażenia są gotyckie rzeźby i płaskorzeźby w ołtarzach oraz kamienna chrzcielnica. Pięknie prezentują się nawet okucia drzwiowe pamiętające czasy powstania świątyni. W 2003 r., doceniając wyjątkowość obiektu, wpisano go na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

i **Kościół św. Michała Archanioła**, Binarowa 409, ☎ +48 13 4476396; 🕒 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Biecz, zwany „małym Krakowem”, z zespołem średniowiecznych murów obronnych, ratuszem z piękną renesansową wieżą oraz monumentalną świątynią z okresu późnego gotyku – **farą Bożego Ciała**.
Gięzkowice z drewnianą zabudową przy rynku i niezwykłym rezerwatem przyrody **Skamieniałe Miasto**.

Sękowa, kościół św. Filipa i Jakuba Apostołów

Trudno nie zachwycić się sękowskim kościółkiem. Pokryte gontem niezwykle wysoki dach i szerokie soboty wraz z kwadratową wieżą o kopulastym helmie tworzą nadzwyczaj malowniczy obrazek. To jeden z najpiękniejszych kościołów Małopolski, którego podstawowa bryła powstała ok. 1520 r. I choć podczas I wojny światowej obiekt został mocno zniszczony, udało się go odratować, a w 2003 r. znalazł się na Liście UNESCO. Odnaczające się prostotą wnętrze emanuje spokojem, bogato zdobiony jest tylko późnorennesansowy ołtarz główny. Na południowej ścianie prezbiterium zachowały się fragmenty XIX-wiecznej polichromii.

i **Kościół św. Filipa i Jakuba Apostołów**, Sękowa, ☎ +48 18 3518169; 🕒 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

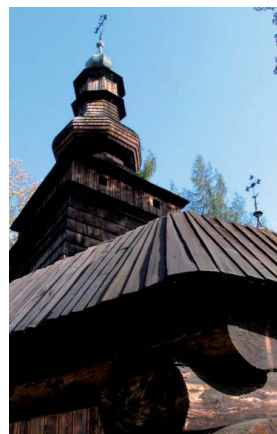
Łemkowskie cerkwie w Beskidzie Niskim.
Cmentarze z okresu I wojny światowej na wzniesieniach w pobliżu Sękowej.

Cerkwie łemkowskie

Andrzejówka, cerkiew Zaśnięcia Bogurodzicy

Dokładna data wzniesienia cerkwi w Andrzejówce (obecnie kościół rzymskokatolicki) nie jest znana, przyjmuje się, że było to w latach 1860–64. Ładnie wpisanej w krajobraz trójdzielną budowli o ścianach pobitych gontem i przysadzistych dachach z baniastymi zwieńczeniami dodaje romantyczności niski murek z kamienia otaczający cerkiewny teren. Wnętrze świątyni zdobi polichromia z przełomu XIX i XX w. Zachował się też XIX-wieczny ikonostas.

i **Cerkiew Zaśnięcia Bogurodzicy**, Andrzejówka, ☎ do parafii: +48 18 4714850; 🕒 o otwarciu kościoła trzeba poprosić kościelnego (domek nad potokiem).

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Cerkwie na Szlaku Architektury Drewnianej w Szczawniku oraz **Wojkowej**.

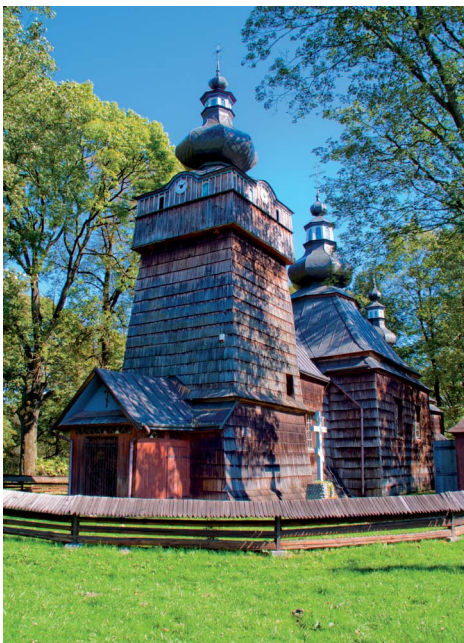
Bartne, cerkwie św.św. Kosmy i Damiana

Warto zawitać do Bartnego, bo to wciąż wieś zamieszkała głównie przez Łemków. Stoją w niej dwie cerkwie, obie pod tym samym wezwaniem. W wybudowanej w 1842 r. grekokatolickiej, o dachach i ścianach krytych gontem, urządzono muzeum łemkowskiej sztuki cerkiewnej i ludowej. Cerkiew, doskonale wkomponowana w krajobraz, prezentuje się naprawdę okazale. W jej środku króluje XVIII-wieczny ikonostas. Nowsza, czynna cerkiew prawosławna z lat 1928–29, ma odmienny styl. Jest bezwieżowa, ze ścianami szalowanymi deskami i dachem pokrytym blachą. W wyposażeniu wyróżnia się współczesny ikonostas z carskimi wrotami, pamiętającymi czasy budowy świątyni.

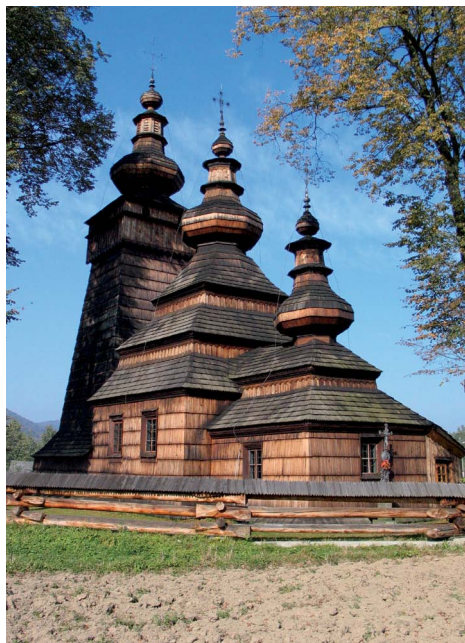
i **Cerkiew grekokatolicka**, Bartne, ☎ +48 18 3518456; 🕒 wt.–nd. po zgłoszeniu u pana Józefa Madzika (Bartne 25); 🎫 4 zł, ulg. 2 zł, czw. wstęp wolny. **Cerkiew prawosławna**, Bartne, ☎ +48 18 3518454; 🕒 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Bartne, gdzie zachowały się drewniane łemkowskie chaty, zwane **chyzami**, oraz kamienny XIX-wieczny **spichlerz** ze zbiorami **kamieniarki**; okolice wsi zachęcają do pieszych **wędrówek** – **Bartne** jest dobrym punktem wyjścia w góry.
Cerkiew w Ropicy Górnej, zachwycająca swoją architekturą.

Cerkiew w Hańczowej, fot. J. Mysirski

Cerkiew w Kwiatoniu, fot. arch. UMWM

Hańczowa, cerkiew Opieki Bogurodzicy

Wspaniała hańczowska cerkiew o klasycznych kształtach, ze ścianami osłanianymi gontem, powstała w 1. poł. XIX w. W 1956 r. udało się ją uratować przed rozbiórką, a potem wyremontować. Odrestaurowano też wnętrze: wspaniały ikonostas z końca XIX w. i ornamentально-figuralną polichromię. Teren cerkwi okala drewniane ogrodzenie, w które wkomponowano charakterystyczne, ciekawe bramki (z 1811 i 1871 r.). Wieżę zdobią namalowane tarcze zegarów. Prawosławna obecnie cerkiew służy hańczowskiej parafii.

i **Cerkiew Opieki Bogurodzicy**, Hańczowa 56, ☎ +48 18 3532124; 📍 po zgłoszeniu telefonicznym.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY ↘

Główny Szlak Beskidzki, przebiegający m.in. przez Hańczową, zaprasza na krótsze lub dłuższe wędrowki.

Wysowa-Zdrój, czyli miejscowość uzdrowskowa z przepiękną cerkwią (zob. s. 21).

Kwiaton, cerkiew św. Paraskewii

Ta jedna z najpiękniejszych cerkwi w Polsce (obecnie kościół rzymskokatolicki) stanowi zarazem kwintesencję stylu łemkowskiego (zob. s. 3). Wzniesiona, jak się uważa, w 2. poł. XVII w., ma nieco późniejszą, XVIII-wieczną wieżę. Bryła jest wyraźnie trójdzielna i stopniowo piętrzy się ku górze: od najniższego prezbiterium przez wyższą nawę po dominującą wysmukłą wieżę. Każdą z części nakrywa dach z charakterystyczną banią. Dachy i ściany pokryte są gontem. Zachowało się bogate wyposażenie z XVIII i XIX w. Uroku dodaje wnętrzu polichromia oraz malowidła na ścianach imitujące marmurowe kolumny i gzymsy.

i **Cerkiew św. Paraskewii**, Uście Gorlickie 88, ☎ +48 18 3530720; 📍 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY ↘

Cerkiew w Skwirtnem z 1837 r., znajdująca się na Szlaku Architektury Drewnianej; jedna z piękniejszych cerkwi zachodniołemkowskich.

Cerkiew Opieki Bogurodzicy w Owczarach, fot. arch. UMWM

Owczary, cerkiew Opieki Bogurodzicy

Owczarska cerkiew (obecnie użytkowana przez parafie rzymsko- i greckokatolicką) jest jedną z najstarszych wśród łemkowskich świątyń. Postawiono ją w 1653 r., o czym informuje data wyryta na zachodnim portalu nawy. Z czasów budowy zachowała się wprawdzie tylko wspomniana nawa i portal (prezbiterium i zakrystia są z 1701 r., wieża z 1783 r.), ale bryła budowli odznacza się niezwykłym pięknem. Już z daleka widać jej malownicze namiotowe, łamane dachy, zwieńczone baniastymi hełmami z pozomymi latarniami. Świątynia ma również cenne wyposażenie, zwłaszcza ikonostas z XVII w. Teren cerkiewny otacza kamienne ogrodzenie z muirowaną dzwonnica bramną.

i **Cerkiew Opieki Bogurodzicy**, Owczary, 📍 do parafii w Sękowej; +48 18 3518169; 📍 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY ↘

Cerkiew w Bielance z ok. 1773 r. z przepięknym ikonostasem z 1783 r., znajdująca się na Szlaku Architektury Drewnianej. Schronisko na Magurze Małastowskiej, do którego warto wybrać się na spacer, będąc w Owczarach.

Wysowa-Zdrój, cerkiew św. Michała Archanioła

Wzniesiona w 1779 r., tutejsza cerkiew wyglądem nieco odbiega od opisanych wcześniej łemkowskich budynków sakralnych. Jej ściany nie są pokryte gontem, lecz oszalowane pomalowanymi na brązowo poziomymi deskami, dachy natomiast wraz z baniastymi hełmami pokrywa blacha. Górną część wieży upiększają ślepe tarcze zegarowe. Wnętrze, częściowo przebudowane na początku XX w., zdobi polichromia figuralna, ornamentalna i architektoniczna. Ikonostas i ołtarz boczny z ikoną Matki Boskiej są barokowe, XVIII-wieczne. Obecnie cerkiew użytkuje prawosławna parafia z Hańczowej.

i **Cerkiew św. Michała Archanioła**, Wysowa-Zdrój, 📍 do parafii w Hańczowej; +48 18 3532124; 📍 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY ↘

Wysowa-Zdrój, miejscowość uzdrowskowa z cennymi źródłami wód mineralnych, których można spróbować w tutejszej pijalni.

Drewniana kaplica na stoku góry Jawor, zbudowana w miejscu objawień Matki Boskiej.

Muzeum Pszczelarstwa w Stróżach, fot. arch. UMMW
Sądecki Park Etnograficzny, fot. I. Grzybek-Dulak

Skanseny

Szymbark, Skansen Wsi Pogórzeńskiej

W szymbarskim skansenie, mimo że niewielkim, jest co podziwiać. Placówka prezentuje mało znaną kulturę ludową Pogórzeńców gorlickich, a walory zabytkowych obiektów podkreśla idylliczny pejzaż. Wśród zgromadzonych budowli są chałupy, obory, stodoła, kuźnia, wiatraki do mielenia zboża, olejarnia, chałupa tkacza i piec do wypalania naczyń. Większość obiektów pochodzi z XIX w. i ma oryginalne wyposażenie. Przy odrobinie szczęścia można tu trafić na pokaz pracy rzemieślników kultywujących dawne tradycje. Skansen wchodzi w skład Ośrodka Budownictwa Ludowego, na terenie którego znajduje się jeszcze murowany XVI-wieczny dwór obronny Gładyszów i dworek mieszczarski przeniesiony z Gorlic. W samym Szymbarku zobaczymy jeszcze jeden zabytek Szlaku Architektury Drewnianej – niewielki **kościół św. Wojciecha** z 1782 r. Jego ściany i dachy (nawa i prezbiterium mają odrębne zadaszenie) są kryte gontem, zakrystia jest jednak murowana. Świątynia nie ma wieży, w oczy rzuca się natomiast ozdobny szczyt fasady. Wyposażenie pochodzi z XVIII i XIX w.

i Skansen Wsi Pogórzeńskiej im. prof. Romana Reinfussa, Szymbark, ☎ +48 18 3513114; 🕒 V–IX wt.–pt. 9.00–17.00, sb. i nd. 9.00–18.00, X–IV pn.–pt. 9.00–15.00; 🎫 z przewodnikiem 7–4 zł, spacerowy bez przewodnika 4–2 zł. **Kościół św. Wojciecha Biskupa**, Szymbark, ☎ +48 18 3513013; 🕒 V–IX pt. 12.00–16.00, sb. 10.00–14.00, nd. 12.00–16.00.

Stróże, Muzeum Pszczelarstwa

Ten niewielki skansen to ogromne źródło wiedzy o pszczołach i miodzie. Oprócz interesującego, przebogatego zbioru uli (ponad 100) – kłódowych, figuralnych, ramkowych, słomianych (są nawet ule z Afryki) – można tu zobaczyć akcesoria i narzędzia pszczelarskie, a oprowadzający po muzeum przewodnik zajmujący opowieść o dziejach hodowli pszczół i zastosowaniach poszczególnych przedmiotów. Dla dzieci przygotowano plac zabaw „Pszczela wioska” i malusienki zwierzyńiec do obejrzenia (żyją w nim m.in. strusie i konie huculskie). Jest też karczma Bartna Chata i sklepik z pszczelimi wyrobami.

i Muzeum Pszczelarstwa, Stróże 235, ☎ +48 18 4140579; 🕒 codz. 9.00–16.00; 🎫 8 zł, ulg. 7 zł, dzieci do lat 4 wstęp wolny.

Willa Witoldówka w Krynicy-Zdroju, fot. A. Klimkowski

Nowy Sącz, Sądecki Park Etnograficzny

Sądecki skansen jest jednym z najładniejszych w Polsce. W dużej mierze to zasługa jego tematycznej różnorodności: ponad 70 obiektów reprezentuje budownictwo i kulturę wszystkich grup etnicznych zamieszkujących niegdyś teren Sądeckizny (Lachów Sądeckich, Pogórzeńców, Górali Sądeckich, Łemków). Są tu zarówno budowle sakralne (piękna łemkowska cerkiew z XVII w. czy młodszy o wiek kościół katolicki z Łososiny Dolnej), jak i przykłady różnorodnej zabudowy wiejskiej (m.in. XVII-wieczny dwór szlachecki, chałupy, budynki gospodarcze). Nie brakuje też obiektów przypominających o innych grupach wielokulturowej Sądeckizny: Niemcach, Żydach i Cyganach Karpackich. Odtworzona osada tych ostatnich jest jedną z wielkich atrakcji skansenu, podobnie jak zabudowa małomiasteczkowa w części zwanej Miasteczkiem Galicyjskim.

i Sądecki Park Etnograficzny, wejścia: ul. Wieniawy Długoszowskiego 83b, ul. Lwowska 226, Nowy Sącz, ☎ +48 18 5331823, 4414412; 🕒 V–IX wt.–nd. 10.00–18.00, X–IV pn.–pt. 10.00–14.00; 🎫 12 zł, ulg. 7 zł, sb. wstęp wolny.

Zabudowa drewniana

Krynica-Zdrój, drewniana zabudowa

Krynica, zwana perłą polskich uzdrowisk, położona jest we wschodniej części Beskidu Sądeckiego, w dolinie potoku Kryniczanka. Na jej niepowtarzalny klimat wpływa, oprócz położenia, niezwykle urokliwa drewniana zabudowa. Miejskowy skarb natury to 23 ujęcia wód mineralnych. Wody te, z najpopularniejszą z nich „Kryniczanką”, dostępne są w stylowych pijalniach. Rozwój uzdrowiska nastąpił po 1856 r. i związany był z działalnością Józefa Dietla – profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, zwanego ojcem polskiej balneologii. Wówczas powstały takie obiekty jak Stare Łazienki Mineralne, Stare Łazienki Borowinowe, Dom Zdrojowy i przepiękna drewniana Pijalnia Główna z deptakiem. Najpiękniejsze **drewniane domy** Krynicy, z bogatą snycerką, wzniesiono w 2. poł. XIX w. w związku z napływem ogromnej rzeszy kuracjuszy. Okazały wille, nawiązujące do architektury uzdrowisk alpejskich, miały zazwyczaj obszerne frontowe ganki wsparte na słupach i jeden lub dwa poziomy balkonów. Elewacje urozmaicano różnorodnymi wykuszami, wieżyczkami i werandami. Sporo ciekawych domów zachowało się przy Bulwarach Dietla, m.in. Biała Róża (po 1855 r.), Biały Orzeł (ok. 1857 r., proj. Bronisław Babel), Kosynier (1880), Romanówka (ok. poł. XIX w.), Węgierska Korona (ok. 1880 r.), Wisła (2. poł. XIX w.), Witoldówka (1888). W pięknej willi Romanówka mieści się **Muzeum Nikifora**, w którym można podziwiać obrazy genialnego malarza prymitywisty – Epifaniusza Drowniaka (1895–1968), znanego jako Nikifor Krynicki. W parku Słotwińskim można również zobaczyć najstarszy obiekt zdrojowy kurortu – drewnianą pijalnię Słotwinki. Krynica to miasto niezwykle – oprócz wspaniałego mikroklimatu, wód mineralnych i pięknej zabudowy drewnianej, turystów przyciągają również wydarzenia kulturalne, m.in. odbywający się co roku w sierpniu Festiwal Jana Kiepury, na który zjeżdżają goście z całego świata.

Miejscowość jest też idealną bazą latem dla miłośników wędrówek, np. szlakami Pasma Jaworzyny Krynickiej, a zimą dla narciarzy. Znajduje się tu najdłuższa w Polsce kolej gondolowa, na Jaworzynę Krynicką, oraz liczne trasy zjazdowe.

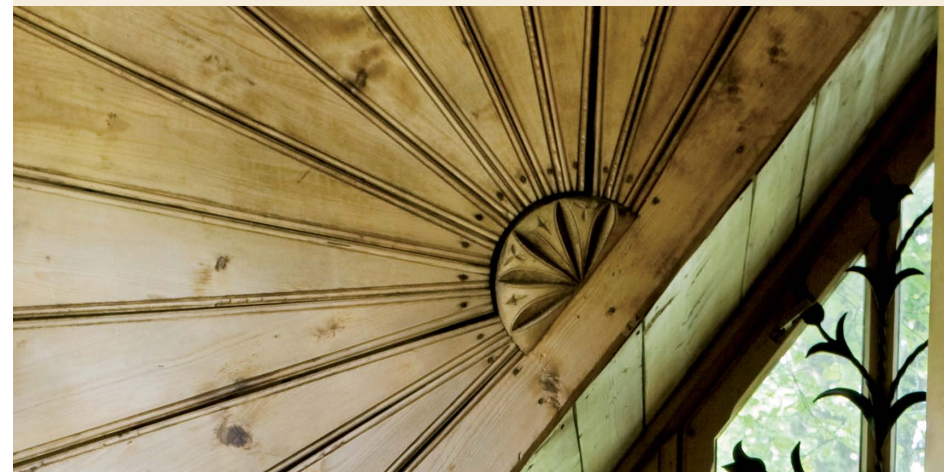
WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Drewniane cerkwie w Tyliczu i Muszynie, znajdujące się na Szlaku Architektury Drewnianej.
Muszyna, miejscowość uzdrowiskowa z uroczą małomiasteczkową zabudową, znajdującą się na Szlaku Architektury Drewnianej, oraz fragmentami murów średniowiecznego zamku, stanowiącymi doskonały punkt widokowy.

Jaszczurówka, fot. J. Górlach

Orawa, Podhale, Spisz i Pieniny

Willa Koliiba, fot. J. Górlach

Malarskie pejzaże Orawy, Podhala, Spiszu i Pienin kryją wiele architektonicznych perełek, a Szlak Architektury Drewnianej pozwala zobaczyć prawie 50 takich obiektów. Szczególnie ciekawie wygląda na tym terenie dziedzictwo kultury duchowej, bo też sylwetki krytych gontem kościółków w wyjątkowo piękny sposób harmonizują z górskim krajobrazem. Najbardziej znanym drewnianym kościołem regionu jest ten w Dębnie Podhalańskim, który znalazł się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO, choć inne świątynie niewiele ustępują mu pod względem sztuki wykonania. Na pewno warto zobaczyć je także od środka, tym bardziej że niektóre od maja do września są otwierane dla zwiedzających (zwykle: czw. 14.00–18.00, pt. 14.00–18.00, sb. 10.00–14.00). Dotyczy to kościółków w miejscowościach: Bukowina Tatrzańska, Grywałd, Jurgów, Lachowice, Łopuszna, Nowy Targ. Górskie tereny to także ciekawa, zróżnicowana lokalnie zabudowa wiejska. Piękne przykłady podhalańskich chat można zobaczyć we wsi Chochołów, a charakterystyczne budynki orawskie w skansenie w Zubrzycy Górnej. Z miasteczek niewątpliwym urokiem ma Szczawnica, której znakiem rozpoznawczym są eleganckie wille uzdrowskowe. W Zakopanem można natomiast podziwiać domy w stylu stworzonym przez Stanisława Witkiewicza.

www.visitmalopolska.pl

Kościół św. Michała Archanioła, fot. P. Witostawski

Kościół

Dębno Podhalańskie, kościół św. Michała Archanioła

Perła Podhala – otoczony kręgiem starych drzew kościółek w Dębnie – pamięta XV w. Nieznana jest niestety dokładna data jego powstania, przypuszcza się jedynie, że był to rok 1490. Wieżę zwieńczoną ostrołukowym hełmem dostawiono w 1601 r. Stylowa, harmonijna bryła kościoła skrywa wspaniałe, unikatowe polichromie z przełomu XV i XVI w. Kolorowe dekoracyjne malowidła o różnorodnych motywach pokrywają wszystkie stropy i ściany (z wyjątkiem pobielonych partii ścian nawy), a nawet parapet chóru, ambonę i ławy. Polichromię wykonano, używając szablonów, a szerokość pasu odpowiada bierwionom ścian i deskom stropów. Kościół ma bardzo cenne wyposażenie. Na szczególną uwagę zasługuje gotycki ołtarz główny – malowany tryptyk z przełomu XV i XVI stulecia – oraz XIV-wieczny krucyfiks na belce tęczowej. W 2003 r., doceniając wyjątkowość kościółka, wpisano go na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

i **Kościół św. Michała Archanioła**, ul. Kościelna 42, Dębno Podhalańskie, ☎ +48 18 2751797; 🕒 zwiedzanie tylko grupowe: pn.–pt. 9.00–12.00 i 14.00–16.30, sb. 9.00–12.00; wolne datki.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏷️

Rezerwat Przełom Białki obejmuje wspaniałe, atrakcyjne przyrodniczo tereny spacerowe.

Grywałd, kościół św. Marcina

Grywałdzki kościółek jest kolejnym cennym drewnianym obiektem Podhala. Pochodzi z 2. poł. XV w. i mimo kilku przebudów zachował gotycki układ i charakter. Do skromnego pod względem wielkości głównego korpusu świątyni dostawiono później masywną, szeroko osadzoną wieżę, nadającą budowli nieco obronny charakter. Kryty gontem kościół malowniczo wpisuje się w otoczenie – zajmuje niewielkie wzniesienie, stojąc w pewnym oddaleniu od zabudowy wsi. Uroku dodaje mu otaczający go murek z kamienia polnego. Ozdobą wnętrza są malowidła ściennie datowane na początek XVII w., a najcenniejszym elementem wyposażenia – późnogotycki tryptyk z początku XVI w.

i **Kościół św. Marcina**, Grywałd, ☎ +48 18 2623827; 🕒 V–IX czw. 14.00–18.00, pt. 14.00–18.00, sb. 10.00–14.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏷️

Pieniński Park Narodowy, oprócz licznych tras pieszych oraz rowerowych największą atrakcją jest spływ Dunajcem na flisackich tratwach.

Zamek w Czorsztynie oraz usytuowany po przeciwnej stronie Jeziora Czorszyńskiego zamek w Niedzicy; w sezonie na drugiej stronie jeziora można przepłynąć statkiem „Biała Dama”.

Cmentarny kościół św. Anny, fot. J. Gorlach

Nowy Targ, cmentarny kościół św. Anny

Powstanie nowotarskiego kościółka św. Anny ginie w pomroce dziejów. Ludowe legendy wiążą jego budowę z początkiem XIII w. (nad prezbiterium widnieje data 1219, ale brakuje dowodów, by był to rok powstania świątyni), znacznie bardziej prawdopodobna wydaje się jednak 2. poł. XV stulecia. Wznosząca się na niewielkim, ale stromym wzgórzu świątynia była kilkakrotnie przebudowywana, zachowała jednak harmonijną bryłę. Wygląda zresztą bardzo urokliwie, do czego przyczynia się kryty gontem wysoki dach i młodsza, zapewne XVIII-wieczna wieża, zwieńczona baniastym hełmem. Wnętrze zdobi dekoracja malarska z 1880 r. Wyposażenie to przedmioty pochodzące z różnych epok. Późnobarokowy ołtarz główny zawiera cenne obrazy z końca XV i początku XVI w.

i **Kościół św. Anny**, ul. św. Anny (na terenie cmentarnym), dzielnica Niwa, Nowy Targ, ☎ do parafii: +48 18 2666750; 🕒 V–IX czw. 14.00–18.00, pt. 14.00–18.00, sb. 10.00–14.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏷️

Nowy Targ, kościół św. Katarzyny z 1346 r., najstarszy istniejący kościół na Podhalu, rynek z okalającymi go zabytkowymi kamienicami mieszczącymi XIX-wieczny ratusz; Nowy Targ to również dobra baza dla turystyki pieszej, rowerowej, narciarskiej czy kajakowej. Sanktuarium Matki Boskiej Królowej Podhala w Ludźmierzu, z cudowną figurką Matki Bożej Ludźmierskiej z XV w. i pięknym ogrodem różańcowym.

Szalasy w Jurgowie, fot. arch. UMWM

Bukowina Tatrzańska, kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa

Bukowiński kościół nie ma wprawdzie średniowiecznej metryki, wzniesiony bowiem został w latach 1887–1900, warto go jednak odwiedzić. Budowla charakterem nawiązuje do tradycyjnej architektury kościółków drewnianych – jest jednonawowa z wieżą zwieńczoną ostrołukowym hełmem. Mocno trzymająca się ziemi bryła jest częściowo murowana, a otynkowane na biało nawa i prezbiterium ładnie kontrastują z pozostałymi częściami budowli oszalowanymi deskami oraz dachem krytym gontem. Wnętrze pokrywa XX-wieczna polichromia figuralna, a z wyposażenia warto zwrócić uwagę na drewniane ołtarze z 1907 r.

i **Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa**, ul. Kościuszkii 1, Bukowina Tatrzańska, ☎ +48 18 2077261; 🕒 V–IX czw. 14.00–18.00, pt. 14.00–18.00, sb. 10.00–14.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY 🏷️

Kościół w Białce Tatrzańskiej oraz kościół i szalasy w Jurgowie, znajdujące się na Szlaku Architektury Drewnianej. Zagroda Korkosów w Czarnej Górze, mieszcząca muzeum obrazujące, jak niegdyś wyglądało bogate gospodarstwo spiskie.

Kościół św. Sebastiana i MB Różańcowej, fot. J. Gorlach

Jurgów, kościół św. Sebastiana i MB Różańcowej

Kościółek wzniesiono w 2. poł. XVII w., prawdopodobnie w 1675 r. Murowana zakrystia i kaplica to efekt XX-wiecznej rozbudowy. Wydłużoną bryłę nakrywa dach pobity gontem, nim są także wyłożone wszystkie ściany świątyni, również te murowane. W odróżnieniu od wcześniej opisywanych obiektów ten kościół nie ma wieży, a wolno stojąca dzwonnica, która pochodzi z końca XIX w., odbiega charakterem od świątyni. Wyróżnikiem jurgowskiego kościółka jest także niezwykle bogate rokokowe wnętrze, wręcz zaskakujące przy tak skromnej sylwetce. Ściany i stropy pokrywają barwne malowidła z 1813 r., a kapiące od złocen ołtarze i rzeźby nadają całości niepowtarzalny ton.

i **Kościół św. Sebastiana i MB Różańcowej**, Jurgów; ☎ +48 18 2077942; ⌚ V–IX czw. 14.00–18.00, pt. 14.00–18.00, sb. 10.00–14.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Zagroda Sołtysów w Jurgowie, będąca przykładem gospodarstwa spiskiego z przełomu XIX i XX w. Zespół zabytkowych szałasów pasterskich na polanie Podkólnie, 2 km powyżej Jurgowa w kierunku granicy.

Rabka-Zdrój, kościół św. Marii Magdaleny – muzeum

W bryle kościoła wzniesionego w 1606 r. rzuca się w oczy przede wszystkim potężna wieża. Dostawiona w połowie XVIII w. ma charakterystyczny dla tego okresu baniasty hełm, wyjątkowo duży. Mimo że kościół przeszedł kilka przebudów, zachował pierwotną sylwetkę i jest jednym z najcenniejszych świątyń na Podhalu. Jeszcze przed II wojną światową zorganizowano w nim ekspozycję muzealną. We wnętrzu, które zdobi piękna rokokowo-klasycystyczna polichromia z 1802 r., pozostawiono wyposażenie kościelne (XVIII- oraz XIX-wieczne). Część muzealna to ciekawe regionalne zbiory etnograficzne. Interesujące są zwłaszcza przedmioty związane z garncarstwem i kowalstwem, które w Rabce mają długą tradycję, oraz ogromna kolekcja świątków.

i **Muzeum im. Władysława Orkana**, ul. Orkana 2, Rabka-Zdrój; ☎ +48 18 2676747; ⌚ V–VIII codz. 9.00–17.00, IX–IV pn. i śr.–nd. 9.00–16.00; 🎫 6 zł, ulg. 4 zł.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Gorce i Beskid Wyspowy, w które na piesze wycieczki można wyruszyć z Rabki; warto wybrać się np. na Luboń Wielki czy Turbacz. Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce z zabytkowymi lokomotywami i wagonami.

Muzeum Stylu Zakopiańskiego – willa Koliba, fot. J. Gorlach

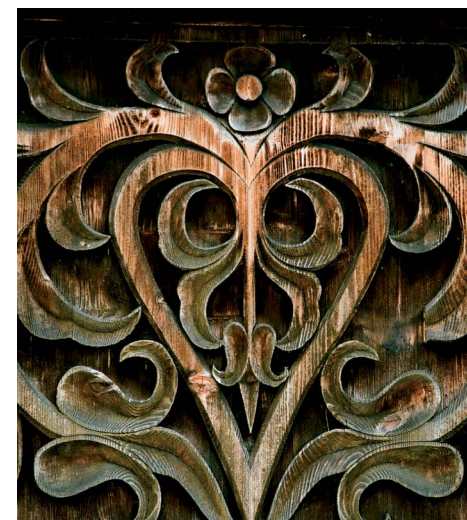
Zabudowa drewniana

Zakopane, wille w stylu zakopiańskim

Tatrzańskie drewniane wille wzniesione w stylu zakopiańskim to perełki architektury. Ich formę zawdzięczamy Stanisławowi Witkiewiczowi, malarzowi, pisarzowi i architektowi, który zafascynowany sztuką góralską twórczo przetworzył elementy tradycyjnego budownictwa i zdobnictwa, powołując do życia tak dziś podziwiany styl. Domy wznoszone w witkiewiczowskiej estetyce są posadzone na wysokiej podmurówce z kamienia łupanego i mają strome dachy pobite gontem. Ich charakterystycznym elementem są ogromne werandy, kryte oddzielnymi dachami facjaty i piękna, bogata dekoracja snycerska. W pierwszej willi wzniesionej w stylu zakopiańskim, pochodzącej z 1892 r. Kolibie, działa dziś Muzeum Stylu Zakopiańskiego. Pięknymi przykładami tej estetyki są również wille Pod Jedłami (na Kozińcu) i Witkiewiczówka (Droga na Antałówkę 6).

i **Muzeum Stylu Zakopiańskiego** w willi Koliba, ul. Kościeliska 18, Zakopane; ☎ +48 18 2013602; ⌚ śr.–sb. 9.00–17.00, nd. 9.00–15.00; 🎫 7 zł, ulg. 5,5 zł.

Do stylu zakopiańskiego nawiązuje też piękna **kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa na Jaszczurówce**. Wzniesiona w latach 1904–08 wg projektu Witkiewicza wyróżnia się wysoką granitową podmurówką i strzelistą sylwetką.

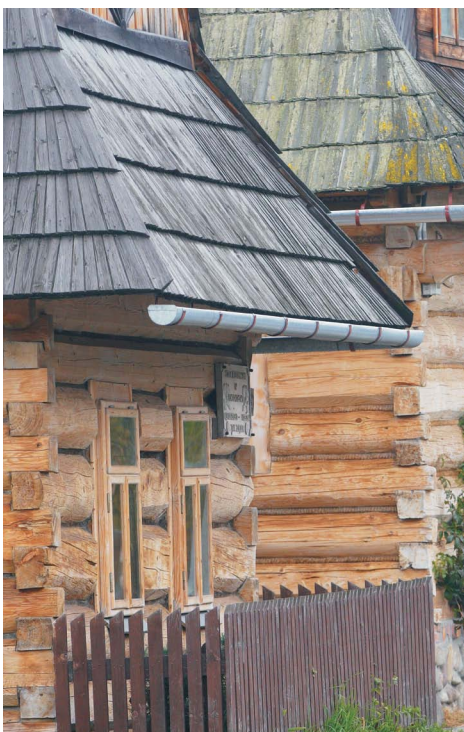
Styl zakopiański – detal, fot. arch. UMWM

Dwuspadowy dach kryty gontem z charakterystyczną wysmukłą wieżyczką ma szczyty zdobione motywem „wschodzonego słońca”. Odnaczające się niezwykle prostotą wnętrza zadziwia bogatą dekoracją snycerską. W oknach prezbiterium znajdują się witraże wykonane wg projektu Witkiewicza, a rzeźbiony w drewnie ołtarz główny stylizowany jest, zgodnie z jego wolą, na fronty chat góralskich.

i **Kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa na Jaszczurówce**, ☎ +48 18 2061061, Zakopane; ⌚ codz. 10.00–do zmroku z wyłączeniem mszy (17.00). W przyziemiu galeria obrazów malowanych na szkle, ⌚ VII–IX.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

Gubałówka, na którą wyjeżdża kolej linowo-terenowa, to doskonale miejsce widokowe (widać stąd Zakopane i piękną panoramę Tatr). Morskie Oko, najpiękniejsze górskie jezioro, do którego można wygodnie dojść asfaltową drogą; w pobliżu znajduje się najstarsze schronisko PTTK im. Stanisława Staszica. Rusinowa Polana leży niedaleko Jaszczurówki, gdzie znajduje się urokliwa drewniana kaplica Matki Boskiej Jaworzyńskiej Królowej Tatr.

Chochołów, fot. P. Fabijański

Chochołów, zespół budownictwa ludowego

Jedną z najbardziej malowniczych miejscowości Podhala – Chochołów – oprócz położenia słynie z doskonale zachowanej zabudowy drewnianej z przełomu XVIII i XIX w. Domy, wybudowane w stylu podhalańskim z drewnianych płazów, ustawione są ciasno szczytami do drogi. Tutejsze gaźdżiny na Wielkanoc szorują budynki wodą z mydłem, co nadaje balom charakterystyczny jasny kolor. Jedną z najpiękniejszych chałup Chochołowa jest dom nr 24. Jego frontowa ściana powstała z jednego, ogromnego pnia jodłowego, stąd zwany jest on chałupą z jednej jedli. Warto też wstąpić do Izby Regionalnej, która przybliży folklor góralski.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

☞ **Kościół w Witowie z XX w.**, znajdujący się na Szlaku Architektury Drewnianej.
Drewniane domy w **Czarnym Dunajcu**, pochodzące jeszcze z XIX w.

Drewniana zabudowa uzdrowskowa w Szczawnicy, fot. J. Gorlach

Szczawnica, zabudowa uzdrowskowa

Pięknie położone uzdrowisko znane jest nie tylko z leczniczych wód, ale też z zabytkowej drewnianej zabudowy. XIX-wieczne wille i pensjonaty zachowane w zdrojowej części kurortu nawiązują do stylu szwajcarskiego. Zazwyczaj mają dwa lub trzy piętra, liczne werandy, ganki i wieżyczki oraz bogatą dekorację snycerską. Wyjątkową atmosferą odznaczają się okolice placu Dietla, przy którym wznoszą się najpiękniejsze domy uzdrowskowe.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

☞ **Jaworki i Szlachtowa**, wsie położone w dolinie Grajcarka, były niegdyś zamieszkałe przez Rusinów Szlachtowskich, po których pozostały tu murowane cerkwie.
☞ **Wąwozy Biaka Woda i Homole** (objęte ochroną) to urokliwe miejsca na spacer.

Skansen w Zubrzycy Górnej, fot. J. Feiglewicz

Karczma Rzym, fot. P. Dębski

Sucha Beskidzka, karczma Rzym

Sucha karczma pamięta XVIII w. Według tradycji, to właśnie z niej diabeł porwał na księżyc mistrza Twardowskiego, o czym pisał Adam Mickiewicz w balladzie *Pani Twardowska*. Okazały drewniany budynek prezentuje się niezwykle malowniczo – posadowiony na kamiennej podmurówce, ma czterospadowy dach pobity gontem, tworzący od frontu charakterystyczne podcienia. Karczma, jak przystoi, zdobi rynek, a w nawiązujących do tutejszych tradycji wnętrzach podawane jest regionalne jadalno.

☞ **Karczma Rzym**, Rynek 1, Sucha Beskidzka, ☎ +48 33 8742797; ☹ VII–VIII codz. 10.00–22.00, IX–VI codz. 9.00–21.00.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

☞ **Renesansowy zamek w Suchej Beskidzkiej** zwany *małym Wawelem*.
☞ **Kościółek w Lachowicach**, będący kolejnym zabytkiem architektury drewnianej.

Skanseny

Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny

Zubrzycki skansen to miejsce z duszą. Na rozległym terenie, który przypomina malowniczy park krajobrazowy, zgromadzono różnorodne przykłady orawskiego budownictwa. Najbardziej charakterystyczne są chaty z wyżką – czyli domy mieszkalne z nadbudowanym piętrem, pełniącym rolę gospodarczą (zwykle wykorzystywanym jako spichlerz). Piętro obiega galerijka, zwana przedwyscem, na którą prowadzą schody umieszczone na zewnątrz budynku. Inne ciekawe obiekty skansenu to m.in. kuźnia, tartak, folusz i olejarnia. Jest też malownicza pasieka z ciekawymi typami uli. W większości budynków mieszkalnych urządzono wystawy tematyczne przybliżające orawską codzienność. W pięknym dworze Moniaków z przełomu XVII i XVIII w. zorganizowano ekspozycję XIX-wiecznych sprzętów, mebli i naczyń.

☞ **Orawski Park Etnograficzny**, Zubrzyca Górna, ☎ +48 18 2852709; ☹ V–IX codz. 8.30–17.00, X–IV codz. 8.30–14.30; ☹ 18 zł, ulg. 12 zł, wejście najpóźniej godzinę przed zamknięciem.

WARTO ZOBACZYĆ W OKOLICY

☞ Z przełęczy Krowiarki można wejść na najwyższy szczyt Beskidów Zachodnich – **Babią Górę**.
☞ Koniecznie trzeba odwiedzić **Orawkę** i tamtejszy, niezwykle ciekawy XVII-wieczny drewniany kościół zdobiony piękną polichromią.

KRAKÓW

InfoKraków, ul. Powiśle 11, 31-101 Kraków

☎+48 513 099 688,

it.krakow@msit.malopolska.pl

InfoKraków, ul. Św. Jana 2, 31-018 Kraków

☎+48 12 421 77 87

InfoKraków Os. Słoneczne 16,

31-958 Kraków

☎+48 12 643 03 03

InfoKraków, ul. Józefa 7, 31-056 Kraków

☎+48 12 422 04 71

InfoKraków Sukiennice,

Rynek Główny 1/3, 31-042 Kraków

☎+48 12 433 73 10

InfoKraków Sanktuarium w Łagiewnikach,

ul. Siostry Faustyny 3, 30-608 Kraków

☎+48 12 263 60 64

InfoKraków, ul. Szpitalna 25,

31-024 Kraków

☎+48 12 432 01 10

InfoKraków Pawilon Wyspiański

pl. Wszystkich Świętych 2, 31-004

☎+48 12 616 18 86

InfoKraków Międzynarodowy Port

Lotniczy w Balicach, 32-083 Balice

☎+48 12 285 53 41

MYSLENICE

Rynek 27, 32-400 Myślenice

☎+48 12 272 23 12,

it.myslenice@msit.malopolska.pl

WIŚNIOWA

Wiśniowa 301, 32-412 Wiśniowa

☎+48 12 271 44 93,

it.wisniowa@msit.malopolska.pl

DOB CZYCE

ul. Podgórska 1, 32-410 Dobczyce

☎+48 12 271 01 53,

it.dobczyce@msit.malopolska.pl

OLKUSZ

ul. Floriańska 8, 32-300 Olkusz

☎+48 32 72 43 282,

it.olkusz@msit.malopolska.pl

MIECHÓW

Plac Kościuszki 1A, 32-200 Miechów

☎+48 41 383 13 11,

it.miechow@msit.malopolska.pl

TARNÓW

Rynek 7, 33-100 Tarnów

☎+48 14 688 90 90,

it.tarnow@msit.malopolska.pl

TUCHÓW

ul. Chopina 10, 33-170 Tuchów

☎+48 14 652 54 36,

it.tuchow@msit.malopolska.pl

DĄBROWA TARNOWSKA

ul. Polna 13, 33-200 Dąbrowa Tarnowska

☎+48 14 657 00 07, it.dabrowa-

tarnowska@msit.malopolska.pl

WADOWICE

ul. Kościelna 4, 34-100 Wadowice

☎+48 33 873 23 65, it.wadowice@msit.

malopolska.pl

ANDRYCHÓW

Rynek 27, 34-120 Andrychów

☎+48 33 842 99 36,

it.andrychow@msit.malopolska.pl

SUCHA BESKIDZKA

ul. Zamkowa 1, 34-200 Sucha Beskidzka

☎+48 33 874 26 05,

it.sucha-beskidzka@msit.malopolska.pl

OSWIECIM

ul. St. Leszczyńskiej 12, 32-600 Oświęcim

☎+48 33 843 00 91,

it.oswiecim@msit.malopolska.pl

CHRZANÓW

Aleja Henryka 40, 32-500 Chrzanów

☎+48 32 623 20 44,

it.chrzanow@msit.malopolska.pl

TRZEBINIA

ul. Kościuszki 74, 32-540 Trzebinia

☎+48 32 612 14 97,

it.trzebinia@msit.malopolska.pl

ZAKOPANE

ul. Kościeliska 7, 34-500 Zakopane

☎+48 18 201 20 04,

it.zakopane@msit.malopolska.pl

PORONIN

ul. Józefa Piłsudskiego 2, 34-520 Poronin

☎+48 18 207 42 98,

it.poronin@msit.malopolska.pl

WITÓW

Witów 239A, 34-512 Witów

☎+48 18 207 18 98,

it.witow@msit.malopolska.pl

BIAŁY DUNAJEC

ul. Jana Pawła II 363, 34-425 Biały Dunajec

☎+48 18 200 16 90,

it.bialy-dunajec@msit.malopolska.pl

BIAŁKA TATRZAŃSKA

ul. Środkowa 16, 34-405 Białka Tatrzańska

☎+48 18 533 19 59,

it.bialka-tatrzańska@msit.malopolska.pl

NOWY TARG

Rynek 1, 34-400 Nowy Targ

☎+48 18 266 30 36,

it.nowy-targ@msit.malopolska.pl

RABKA-ZDRÓJ

ul. Parkowa 2, 34-700 Rabka-Zdrój

☎+48 18 269 15 53,

it.rabka-zdroj@msit.malopolska.pl

NOWY SĄCZ

ul. Szwedzka 2, 33-300 Nowy Sącz

☎+48 18 444 24 22,

it.nowy-sacz@msit.malopolska.pl

KRYNICA-ZDRÓJ

ul. Zdrojowa 4/2, 33-380 Krynica-Zdrój

☎+48 18 472 55 77,

it.krynica-zdroj@msit.malopolska.pl

LIMANOWA

Rynek, 34-600 Limanowa

☎+48 18 337 58 00,

it.limanowa@msit.malopolska.pl

BIECZ

Rynek 1, 38-340 Biecz

☎+48 13 447 92 47,

it.biecz@msit.malopolska.pl

SĘKOWA

Siary 19, 38-307 Sękowa

☎+48 18 351 87 70,

it.sekowa@msit.malopolska.pl

MAŁOPOLSKA

- 8 obiektów UNESCO
- 250 obiektów na Szlaku Architektury Drewnianej
- Wadowice – rodzinne miasto papieża Jana Pawła II
- Kopalnie soli w Bochni i Wieliczce
- 9 miejscowości uzdrowiskowych
- 6 parków narodowych
- 4 baseny geotermalne
- Spływ przełomem Dunajca
- 2600 km szlaków rowerowych
- 3360 km szlaków górskich
- 250 tras narciarskich

www.visitmalopolska.pl

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach
Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013